

Lietuvos žinios

Lukiškių aikštė: gal jai dar nesubrendome

ARVYDAS KAŽDAILIS

Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas, Nacionalinės premijos laureatas, pagrindinių Valstybės simbolių rekonstrukcijų autorius.

2017 01 03

Lietuva, turėdama senas, sudėtingas valstybingumo tradicijas, tikrai nusipelno senojoje Valstybės sostinėje Vilniuje turėti aikštę, reprezentuojančią jos valstybingumą. Tačiau artėjant Valstybės atkūrimo jubiliejui, Lukiškių aikštė vis dar apverktinoje situacijoje, jos rekonstrukcija neskaidri, skęsta vartotojiškų ir patriotinių šūkių rūkuose.

Jau senokai pastebėjome, kad, kaip skelbia stendai, rekonstruojama Lukiškių aikštė. Tačiau paskaičius internete, kas daroma, nustebau. Manymas, kad į bet kokią aikštę patupdžius raitelio skulptūrą, jau turėsime Lietuvos valstybės aikštę, yra naivus. **Tokį požiūrį rodo vien „Vyčio pastatymo komiteto“ pavadinimas.** Tikrai to nepakanka.

Kita vertus, pati aikštė turi būti skirta ne tik rekreacijai. Tai turi būti Valstybės aikštė, kurios idėjinė ašis **valstybės simbolis**, amžinoji ugnis ir memorialas žuvusiems už šią valstybę. Žuvusiems nuo pačių seniausių laikų. Daug kas Lietuvą įsivaizduoja tik nuo 1918 metų. O mes juk neseniai tūkstantmetį šventėm. Visas šis tūkstantmetis - mūsų egzistavimo pagrindas. Tai turėtų atsispindėti Valstybės aikštėje.

Kodėl rezultatų nėra

Dėl Lukiškių aikštės pertvarkymo septyniolika metų tęsėsi diskusijos, vyko konkursai, buvo švaistoma kūrybinė energija, lėšos, o rezultatai formuojant aikštę, kaip Valstybės aikštę - netenkina. Kodėl? Nes iš pradžių nebuvo apsispręsta, ko norime. Nebuvo suformuota idėja, kad tai turi būti pati svarbiausia Lietuvos aikštė.

Iki tokios užsitęsios situacijos, mano požiūriu, privedė deramo nacionalinės reikšmės objekto statuso bei užsakovo ir valingo globėjo nebuvimas. Kita priežastis - galutiniame projekte nenumatyta valstybę reprezentuojanti paskirtis su jos herbu ar simboliu ir memorialiniu objektu žuvusiems už Lietuvą.

Dar viena **susidariusios padėties** priežastis - kad aikštės sutvarkymo rangovai ir **jų parinkti** galutinį projektą pateikusieji architektai pasirinkti be valstybinės komisijos nacionalinės reikšmės objekto statybai sutikimo, o darbus pačioje aikštėje vykdo skubotai. **Tai panašu į „lėšų įsisavinimą“.**

Gana svarbu, kad galutinis projektas neigia pačios aikštės jau susiformavusį planą ir urbanistinę aplinką: į kvadratinę aikštę įveda asimetriją, valstybingumo simbolį formuoja ne tik žemesnį už aplinką, bet ir horizontalų, prigludusį prie žemės, už Aukų gatvės formuojamos ašies. Galbūt kažkam sąmoningai norėjosi pakeisti buvusį taisyklingą aikštės kvadratą, tarsi primenantį ten stovėjus Leniną. Bet tai nepakankamas argumentas. **Greičiau toks projektas-dar viena gęstančio postmodernizmo apraiška.**

Mano nuomone, po daugelį metų vykusių diskusijų, apklausų, konkursų ir įvairių nuomonių derinimo pati aikštės idėja palikta kaip „daugiafunkcinė aikštė“, o galutiniame projekte jos architektūrinis sprendimas - „kad visi būtų patenkinti“ - liko kompromisinis, t. y. neprofesionalus. Tokiam projektui negaliu pritarti. Per minėtą laiką buvo daug gerų architektūrinių ir skulptūrinių projektų, bet nebuvo aiškios idėjos. Dabar turime Valstybės vertą idėją, bet neturime jai tinkamo projekto, o architektai, dalyvavę konkursuose, nutildyti.

Nenagrinėsiu visų buvusių per tokį ilgą laiką idėjų, **xxx architektūros ir skulptūros** konkursų ir projektų. Patį aikštės erdvės projektą, jo detalizavimą ir simbolinių objektų kūrimą toje erdvėje matau pirmiausia kaip architektų ir skulptorių kūrybinio bendradarbiavimo erdvę įkūnijant aiškia idėją.

Mongoliška Vyčio modifikacija

Pernai Vyriausybė nusprendė leisti Vilniaus savivaldybei skelbti viešą pirkimą aikštės atnaujinimo darbams be architektūrinės idėjos. Tą ir padarė konkursą laimėjusi bendrovė „Infes“ su partneriais „Ekstra statyba“ ir „Pamario restauratoriumi“.

Nepriimtina, kad rangovai pasirenkami neturint galutinio projekto, kad tokie (toliau citata iš viešai skelbtų dokumentų) „rangovai turės ne tik sutvarkyti aikštę, bet ir pasiūlyti paminklo pobūdį, t. y. ar jis turėtų būti horizontalus, ar vertikalus, numatyti kokio dydžio, medžiagos jis turėtų būti“. Rangovų pasirinktų architektų konkurso skulptūrai sąlygose net nurodoma, kad Vytis horizontalus (2mx7m). Rangovų paslaugos, pirktos nepatvirtinus architektūrinės idėjos, yra neteisėtos, beprasmiškos ir užprogramuojančios nesėkmę. Įprastai daroma priešingai.

Pagal viešąją informaciją, šiuo metu rangovų projektas realizuojamas ir pačioje aikštėje vyksta realūs darbai, galbūt net klojamos komunikacijos. Vyksta lėšų panaudojimas, ar įsisavinimas, formuojama daugiafunkcinė, daugiau rekreacinės paskirties aikštė. Skelbiamame aikštės projekte nurodomas valstybingumo simbolis ir kietos dangos aikštelė renginiams, bet vien į šoną nustumtas mongoliškas raitelis nesukurs Valstybės aikštės. Pagal tokį projektą formuojama aikštė neatliks gerai nė vienos funkcijos.

Visiškai neaišku kodėl paskutiniame, visuomenei pristatomame Valstybės aikštės projekte nėra amžinosios ugnies ir objekto žuvusiems už Lietuvą, kodėl takų tinklas ne taisyklingas, bet chaotiškas, kodėl, pažeidžiant elementarias miestų planavimo tradicijas, pagrindinio objekto vieta iškelta į dešinę nuo Aukų gatvės ašies, kodėl pateikiant Vytį kaip valstybingumo simbolį nesuprantama, kad jis yra vienas seniausių krikščioniškos Europos valstybių herbų, turintis kelių šimtų istorinių variantų paveldą, kurio nevalia nepaisyti net teikiant jį ne kaip herbą, bet kaip simbolį. Teikti visuomenei Vyčio modifikaciją, artimesnę ne Lietuvos, bet Mongolijos herbui mažų mažiausia profaniška klaida.

Kalbant apie esamame projekte rodomą skulptūrą galima teigti, kad ji rodo ne Lietuvos valstybės herbo simbolį, bet daugiau Mongolijos. Europos herbuose, taip pat ir Lietuvos Valstybės herbe figūros neskraido ir nelaksto. **Lietuvos** herbo idėja - brandus valdovas, gebantis apginti savo šalį. Paprastai herbai, ar jų simboliai matomi aukštai, bet nededami ant žemės. Be to, **kaip matome projekte**, kuriant neaukštą skulptūrą Valstybės herbo tema susidurtume su realistine heraldinio objekto traktuotės problema: simbolio pateikimo kaip realaus raitelio ir jo detalizacijos problema. Nepakėlus į pakankamą aukštį net ir stilizuotas raitelis gali pasirodyti ne tiek simboliu, kiek nuoroda į buvusį XX amžiaus modernizmą. Visi simboliai - vėliavos, herbai - turi būti iškelti į tam tikrą aukštį. **Puikūs pavyzdžiai čia pat, pas**

kaimynus: Rygoje laisvės paminklas, Peterburge 1812 m. pergalės kolona Žiemos rūmų aikštėje.

Dėl šių priežasčių visas visuomenei teikiamas aikštės projektas ne tik neišreiškia tūkstantmečio valstybingumo, kaip nacionalinio lygio idėjos, bet yra neprofesionalus.

Nesileisdamas į detales teigiu, kad realizavus pateiktą projektą padarytume didelę klaidą: visiems laikams prarastume galimybę miesto centre turėti deramą Valstybei reprezentacinę aikštę. Kartu prarastume galimybę šią klaidą pataisyti.

Trūksta nuoseklumo

Profesorius Alfredas Bumblauskas neseniai apgailestaudamas metė akmenėlį į skulptorių daržą: "Nėra Lietuvoj kas sukurtų skulptūrą - Vytį". Taip nemanau, skulptoriai tikrai susidorotų su užduotimi, jei tokia būtų. Jei joje, kaip įprasta tokioms užduotims, turėtų būti numatyta nuosekli darbų seka: 1) valstybės aiškiai suformuota aikštės idėja: paskirtis, vieta ir sudėtis; 2) pagal šias sąlygas paskelbtas konkursas architektūriniam aikštės sprendimui; 3) pagal laimėjusį ir detalizuotą aikštės sutvarkymo [xxx](#) projektą skelbiamas konkursas skulptoriams.

Jei tokios sekos nuosekliai būtų laikomasi, tai rezultatas, derantis Lietuvai, būtų. Gerų norų vedamą Viliaus Kavaliausko sukurtą Lukiškių aikštės Vyčio paramos fondą ir 77 iškilų asmenybių "Vyčio pastatymo komitetą", patriotines iniciatyvas ir kaupiamas lėšas galima būtų sveikinti, bet kol nacionalinės reikšmės objektas neturi deramo Valstybės užsakovo ir aikštės idėjos, vien fondo pastangų per maža. Geriausiu atveju fondas galėtų būtų rėmėju, bet ne užsakovu, skelbiančiu konkursą skulptoriams.

Negavęs siūlomo aikštės projekto į fondo rėmėjų sąrašą buvau įtrauktas ir aš. Vyčio paramos fondo preambulėje juodu ant balto parašyta "mes paruošėme konkurso sąlygas" ir, kaip teigiama, po to eina komiteto narių parašai. Skubos tvarka, skelbiamos neteisėto konkurso neteisėtos sąlygos pagal jau minėtą aikštės projektą. Kiek fondas besipuoštų patriotiniais šūkiiais ir iškiliausiomis asmenybėmis, jo veikla ir skubėjimas yra neskaidrūs. Kodėl buvo sužaista iškilų žmonių pavardėmis? Kiek teiravausi įtrauktų mano pažįstamų - jie tokio dokumento nėra pasirašę. Galbūt panašiai visi 77 asmenys yra nesupažindinti su tariamu projektu, bet įtraukti į paramos fondą? Aš taip pat jokio minėto fondo pareiškimo, nei konkurso sąlygų, nei projekto nepasirašiau, šiuo metu esu pareiškęs norą iš fondo išstoti.

Praėjusių metų lapkričio 25 dieną Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje sukviestame Vyčio visuomeninio komiteto posėdyje buvo dar renkami pritariančiųjų garbių žmonių parašai, o ekrane rodomame dokumente suskaičiavau tik apie 20 parašų. Jei nesupažindinti su projektu ar nekompetentingi spręsti pasirašę, tai tuo pačiu pripažino nelegalų, rangovų pasiūlytą, blogą aikštės projektą, blokuodami galimybę sukurti Valstybei derančią reprezentacinę aikštę. Kaip toliau turėtų elgtis pasirašiusieji, jų sąžinės ir garbės reikalas. Palikus viską saviškai, ką pasakytume po kelerių metų, jei kai kas Lietuvoje, ar kuris Rusijos TV kanalas pareiškų: "Na va - Lenina nuvertė, o aikštę sudarkė"?

Užprogramuota nesėkmė

Nesuformavus nacionalinio lygio idėjos, imituojančios demokratiją ir maštant verslo kategorijomis, dabartinis aikštės projektas užprogramuotas nesėkmei. Tokio dydžio

absurdiška situacija daug ką pasako. Teigiantys, esą aikštė didelė ir vietos visoms funkcijoms užteks, pamiršta Lietuvą viduramžiais buvusią galingesnę už visas kaimynines valstybes. Kuriant tokioje vietoje daugiafunkcinės paskirties aikštę, kur valstybingumo simbolika lieka iškraipyta ir nuošalyje, negalime tikėtis nei geros valstybingumo funkcijos, nei rekreacinės, nes užmojis grynai kompromisinis. Vykdamas šį projektą deramos Lietuvai valstybingumo aikštės tikrai nebus. Norintys paversti ją daugiafunkcinės paskirties aikšte pasirodo kaip Tėvynės istorijos negerbiančios, o tik verslo kategorijomis mąstantys. Tai užprogramuota nesėkmė.

Kuriant projektą reprezentacinei aikštei miestiečių poilsiui vejų ir liepų pavėsio užtektų. Galima numatyti po liepomis net dvi suolų eiles visu jos perimetru, bet ne statyti vaikų žaidimo aikšteles, kioskus ir paviljonus.

Svarbiausia - idėja

Nesileisdamas į detales, pateiksiu visiems žinomą schemą sprendžiant panašias problemas: tik aukščiausi Valstybės asmenys, pasitarę, ir gerai apsvarstę bei įsiklausę į piliečių lūkesčius, valingai formuoja aikštės IDĖJĄ ir toliau stebi bei globoja idėjos įkūnijimo vyksmą. Taip buvo, taip ir turi būti. Vengiant populizmo čia ir turėtų baigtis demokratija, toliau - idėjos ir meno sfera. [xxx](#)

Lietuva, turėdama senas, bet sudėtingas valstybingumo tradicijas, tikrai nusipelno senojoje Valstybės sostinėje Vilniuje turėti aikštę, reprezentuojančią jos valstybingumą. Lukiškių aikštė, esanti sostinės centre, netoli Seimo yra vienintelė tinkama vieta Lietuvos valstybingumo simboliui ir žuvusiems už Lietuvą memorialui. Kitose valstybėse paminklas žuvusiems kartais vadinamas nežinomo kareivio kapu. Tokioje aikštėje būtų prasminga pažymėti Valstybės šventes, istorines datas ir priiminėti užsienio valstybių vadovus, norinčius pagerbti mūsų Valstybę ir padėti gėlių už ją žuvusiems.

AIKŠTĖS IDĖJA - pagarba šiandienos Lietuvos Valstybei ir pagarba visiems žuvusiems dėl jos. Tokiai aikštės idėjai reikalingi objektai: VALSTYBINGUMO simbolis ir paminklas ŽUVUSIEMS UŽ LIETUVĄ. Tinkamiausias valstybingumo simbolis yra herbas. Jis gali būti pateikiamas kaip simbolis, be herbino skydo, gali remtis šiandienos etaloniniu herbu, ar kuriuo iš istorinių herbo variantų, bet turėtų neperžengti ilgaamžės herbo tradicijos.

Kvadratinė aikštės struktūra pati nusako jos formavimą. Ji yra su aiškiu centru, apsupta liepomis ir XIX-XX amžiaus architektūra. Aerofoto nuotraukose aikštės erdvę dar geriau matome kaip panašią į keturkampę dėžę žemais bortais. Visai nesuprantama, kodėl architektui kilo mintis padaryti ją asimetrišką, su išraizgytais takų tinklais. Neaišku, kodėl sumanyta nesilaikyti istorinių ir architektūrinių ašių nuo Aukų gatvės, kurios pradžioje stovi paminkliukas tremtiniam, o kitame šios ašies gale, netoli bažnyčios, yra vieno iš 1863 metų sukilimo vadų Konstantino Kalinausko nužudymo vieta. **Kodėl to buvo nepaisyta?** Panašu, kad siekiama vien postmodernizmo sumetimais, kaip liaudis sako, "padaryti kad ir nežmoniškai, bile kitoniškai".

Tačiau nesilaikyti jau esamos ašies nepateisinama ir architektūriškai. Vien tai, kad buvusios aikštės centre stovėjo Leninas, nepakankamas argumentas iškraipyti aikštės prigimtį. Be to, tokioje erdvėje statyti į Valstybės herbą nepanašų simbolį, žemesnį už visą supančią aplinką, yra tikras nesusipratimas.

Gal verta dar palaukti

Aikštės centre dar neseniai ant 25 metrų aukščio stiebo buvo iškelta Istorinė valstybės vėliava, jos stiebo aukštis ir vieta puikiai nurodo vietą ir aukštį galimo Valstybės simbolinio objekto.

Memoriale žuvusiems už Lietuvą pirmiausia turėtų būti amžinoji atminties ugnis. Simbolis žuvusiems - nebūtinai skulptūra. Galėtų būti siena, ar arkada su įrašais, ar reljefais pažymintiais VISUS, nuo seniausių laikų žuvusius už Lietuvą, pagrindinius mūšius ir datas. Valstybės simbolis kartu su memorialiniu kompleksu turėtų būti aikštės centre su numatytomis vietomis garbės sargybai (gal ir pastogėmis nuo lietaus) ir reguliariam, bei proginiam ceremonialui visai garbės sargybos kuopai.

Kodėl atsidūrėme dabartinėje situacijoje? Gal Valstybės vadovams tai nelabai rūpėjo, nes buvo svarbesnių reikalų. Tačiau artėjant Valstybės atkūrimo jubiliejui buvo nuspręsta sutvarkyti Lukiškių aikštę ir prie filharmonijos pastatyti paminklą Jonui Basanavičiui. Kadangi aikštės sutvarkymui nebuvo skirta pinigų, iniciatyvą parodė V. Kavaliauskas sukurdamas Vyčio pastatymo komitetą bei fondą xxx. Tokį komitetą ir fondą sveikinu, bet kaip rėmėją. Ar gali toks komitetas, neturėdamas visuotino pritarimo ir tinkamo aikštės projekto, skelbti skulptoriams konkursą? Kitaip tariant, dirbama va bank, tikimasi, kad Valstybė galų gale tokią veiklą kaip nors parems. Tačiau ar džiaugsimės tokio darbo rezultatais. xxx Išspręsti šią situaciją gali tik plačiai paskleista informacija ir valinga ranka.

Dabar svarbiausia yra sustabdyti tai, kas daroma. Nes tai, kas daroma, yra grėsminga.

Laiko iki Valstybės jubiliejaus liko nedaug, o rezultatai apverktini. Ar ne geriau būtų Valstybės atkūrimo šimtmetį atšvęsti pastačius J. Basanavičiui paminklą prie filharmonijos, o Lukiškių aikštę formuoti tada, kai subręšime ir deramai pasiruošime?